

BILAGA 2 - Ljusnan

FRIA VANDRINGSVÄGAR

Redovisning av regeringsuppdrag 51a – modeller för arbetet med restaurering av vattendrag och omprövning av vattendomar för att återskapa fria vandringsvägar för djurarter som vandrar mellan hav och inlandsvatten

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING

RAPPORTER

Omrövningar av vattendomar inom Ljusnans avrinningsområde. Länsstyrelsen i Gävleborgs län m.fl. Huvudrapport del 1, feb. 2003

Ljusnan i Härjedalen. Underlag för omrövning av vattendomar 2001. Länsstyrelsen i Jämtlands län. Delrapport 2, dec. 2001

Ljusnan i Hälsingland. Omrövningar av vattendomar inom Ljusnans avrinningsområde. Länsstyrelsen i Gävleborgs län m.fl. Delrapport 3, feb. 2003

Biotopkartering av Ljusnan och Voxan. Potentiell produktion av lax- och öringsmolt. VFK. Slutrapport del 4, mars 2003.

PROJEKT

Bollnäsströmmarna

- ▶ *Utvecklingsidéer*
- ▶ *Bedömning av åtgärdsförslag*
- ▶ *Provtappningar augusti 2007*

PM

Förslag till prioriterade objekt vid en omrövning av vattendomar i Ljusnan nedströms Laforsen och Voxnan

Ljusnanprojektet

Sammanfattning

Projektet initierades vid ett möte i november 1997 mellan av vattendraget berörda kommuner och länsstyrelser. Det egentliga arbetet påbörjades i mitten av år 2000. Den första etappen, som bestod av bl.a. sammanställning av fakta om förhållandena i och runt älven, sammanställning av gällande bestämmelser, framtagande av objektsbeskrivningar samt olika handlingslinjer, skedde i samarbete mellan kommuner och länsstyrelser. Etappen avslutades i april 2003. Från och med hösten 2003 bedrevs projektet mera objektsinriktat, men utifrån den kunskap som samlats i etapp 1, tillsammans med kraftindustrin fram till oktober 2007, då det i älven dominerande kraftföretaget Fortum Generation AB tackade nej till fortsatt samverkan. Arbetet bedrevs i båda etapperna i en arbetsgrupp under ledning av en styrgrupp. I etapp 2 var båda grupperna partssammansatta.

Projektidé

Gällande lagstiftning medger ett mycket begränsat utrymme för omprövning av befintliga vattenverksamheter. Den ersättningsfria omprövningsramen medger sällan tillräckligt bra lösningar för att tillfredsställa vare sig det allmänna fiskeintressets eller den allmänna miljövårdens behov.

Tanken med projektet var att inom den samlade ersättningsfria omprövningsramen för vattensystemets olika vattenanläggningar, i samarbete med kraftindustrin, utarbeta en modell för samordnad omprövning av gamla vattendomar. Med samordnad omprövning menades att man ville se älven som en helhet och att omprövning skulle ske vid de anläggningar/kraftverk där det gör störst biologisk nytta och att erforderliga produktionsinskränkningar vid dessa anläggningar/kraftverk kunde ske genom överföring av omprövningsutrymme från ett eller flera andra objekt.

Etapp 1

Arbetet bedrevs i samarbete mellan länsstyrelser och kommuner och pågick mera samlat från mitten av 2000 till april 2003.

Under etappen formulerades en vision och mål för arbetet. En omfattande sammanställning gjordes av befintlig kunskap innefattande bl.a. en generell problembild, geografiska och administrativa data, gällande bestämmelser, en allmän beskrivning av ekosystemen och den biologiska mångfalden samt en sammanställning kring fiskeintresset.

Fyra olika handlingslinjer formulerades:

1. Normal lågvattenföring med fria fiskvägar,
2. Tappning motsvarande 5 % av produktionsvärdet, med fria fiskvägar,
3. Fria fiskvägar från havet till lekområden nedströms definitiva naturliga vandringshinder samt
4. Objektsvis anpassade åtgärder.

Handlingslinjernas måluppfyllelse beskrevs i allmänna termer.

En biotopkartering med redovisning av potentiell produktion av lax- och öringsmolt utfördes.

Etappen avslutades med publicering av fyra rapporter under det gemensamma namnet "Omprovning av vattendomar inom Ljusnans avrinningsområde":

Del 1 – Huvudrapport,

Del 2 – Ljusnan i Härjedalen, underlag för omprovning av vattendomar,

Del 3 – Ljusnan och Voxnan i Hälsingland,

Del 4 – Fiskerapport.

Tre problemområden som framstår som särskilt viktiga för att nå måluppfyllelse pekades ut;

- Flottningskador och omvänd vattenföring
- Lösningar för havsvandrande arter
- Torrlagda älvfåror.

Etapp 2

Under hösten 2003 inbjöd länsstyrelserna och kommunerna till det första officiella mötet med kraftindustrin. En gemensam styrgrupp och arbetsgrupp bildades. Med utgångspunkt i det material som tagits fram i den första etappen samt programförklaringar från respektive gruppering, formerades de första uppgifterna till arbetsgruppen.

Arbetsgruppen arbetade fram en rad kunskapsunderlag, uppdelat på tre olika delar av Ljusnans vattensystem, nämligen Ljusnan i Härjedalen, Ljusnan i Hälsingland samt Voxnan. Dessa kunskapsunderlag har utarbetats inom och legat till grund för ett flertal delprojekt som har påbörjats inom avrinningsområdet.

Projekt inom Ljusnan i Härjedalen:

- Provtappningar genomfördes i september 2005 i Ljusnan mellan regleringsmagasinet Lossen och Långå kraftverk, Mittån från regleringsmagasinet Grundsjöarna till Ljusnan samt Särvån från regleringsmagasinet Nedre Särvsjön ner till Ljusnan.
- Bevarandet av rödingen i Grundsjöarna. Länsstyrelsen i Jämtland, Bevarandeplan mars 2004. Planen låg till grund för start av kompensationsodling och utsättning av röding. Denna verksamhet har permanentats.

Inom delen som avsåg Ljusnan i Hälsingland påbörjades följande projekt:

- Skarpån, biflöde till Ljusnan. Projektet har hittills inneburit en genomgång av förutsättningarna för utrivning av regleringsdamm i Sånghussjön samt Ygs kraftverk.
- Arbråströmmarna. I denna del har det påbörjats ett arbete för att åstadkomma ökad minimitappning vid ett uppströms beläget kraftverk.
- Bollnäsströmmarna. Ett arbete har påbörjats med förslag till reducering av antalet speldammar, nya fiskvägar samt ökad minimitappning vid Dönje kraftverk. Arbete med förberedelse och upprättande av ansökan om omprovning av tillstånd och villkor avseende kraftverket pågår för närvarande. Ett femårigt projekt med utsättning av lax- och havsöringsyngel inleddes 2006.
- Galvån. Det har påbörjats ett arbete med genomgång av förutsättningarna för utrivning av regleringsdammen i Galvsjön samt Bergfors övre och Bergfors nedre kraftverk.
- Utvecklingsprogram Ljusne vid Ljusnans mynning. Detta är ett pågående projekt som drivs av Söderhamns kommun och omfattar en mängd olika åtgärder i Ljusne och vid älvmyningen, bl.a. med syfte att utveckla och förbättra den biologiska mångfalden och de fiskemässiga förutsättningarna.

Projekt avseende Voxnan:

- Övre Voxnan. Ökad minimitappning från fyra regleringsmagasin. Projektet avslutat och överlämnat till Kammarkollegiet för upprättande av ansökan till miljödomstol.
- Norrsjön. Ett underdimensionerat återregleringsmagasin där endast inledande arbete påbörjats.

Frågan om omprövning av Sunnerstaholms kraftverk avfördes från projektet då Fortum avsåg att söka tillstånd till uppförande av ett nytt kraftverk. Frågan om ökad minimitappning m.m. skulle avgöras i det ärendet. Miljödomstolen har meddelat dom i det målet, och domen har överklagats till Miljööverdomstolen av bl.a. länsstyrelsen och Bollnäs kommun.

Omprövningsprojektet ledde till att forskningsprogrammet ELFORSK¹ förlade en del av den tredje programetappen för ett projekt om forskning kring vattenkraft och miljö till Ljusnan. Projektet "Vattenkraft - miljöeffekter, åtgärder och kostnader i nu reglerade vatten" är ett samarbete mellan Fiskeriverket, Naturvårdsverket, Statens Energimyndighet och Elforsk. Delprojektet för Ljusnan behandlar konsekvenser och nytta av korttidsreglering och minimitappning. Etappen pågår till 2010.

I augusti 2007 presenterade länsstyrelserna sina förslag till prioriteringar och åtgärder för styrgruppen. I oktober informerade Fortum Generation AB i brev länsstyrelserna att bolaget tackade nej till fortsatt samverkan. Under vintern 2008 meddelade även Elektra – ägare av tre övre kraftverken i Voxnan – att de hoppade av fortsatt samverkan.

Därefter har länsstyrelsen och berörda kommuner fortsatt med arbetet enligt den föreslagna inriktningen. En ombildad projektgrupp har i ett första steg koncentrerat ansträngningarna till arbetet med att få till stånd åtgärder i Bollnäsströmmar (vid Dönje kraftverk) och kring Ljusnans mynning. Målsättningen är att även övriga delprojekt ska genomföras, men åtgärder i dessa anstår för närvarande, i avvaktan på att de två pågående projekten genomförs.

Slutsatser av projektet

Framgångsfaktorer

Omprövning av vattendomar i ett vattendrag bör alltid utgå från ett helhetsperspektiv, dvs. en god kunskap om hela avrinningsområdet. Därigenom säkerställs att de objekt som väljs för omprövning ger störst biologisk nytta.

För att lyckas med ett projekt av denna modell krävs det att samtliga parter i processen har en insikt om behoven av att genomföra förändringar och förbättringar och en vilja att åstadkomma detta. Utgångspunkten för denna insikt och vilja kan naturligtvis variera beroende på om man är myndighet eller verksamhetsutövare. Gemensamt bör dock vara att överenskommelser om lösningar är smidigare och sannolikt billigare än att genomföra processer vid miljödomstolen. Samtidigt måste kraven på en rättsenlig och rättssäker hantering och ändamålsenliga lösningar iakttas. Avtal och samarbete bör även medföra ett väsentligt inslag av goodwill inte minst för verksamhetsutövaren.

Projektarbetet ökar parternas förståelse för varandras synpunkter och ställningstaganden. Kunskapsbasen blir bredare.

¹ Svenska Elföretagens Forsknings- och Utvecklings – Elforsk - AB

Svårigheter/hinder

När det gäller omprövning av vattenverksamhet har dagens lagstiftning fasta ramar och är inriktad på enstaka objekt. Även om det inte är helt uteslutet, är lagstiftningen inte utformad för att hantera den helhetssyn som krävs för att med systemlösningar främja en hållbar utveckling. För att kunna nå framgång med ett projekt som Ljusnanprojektet krävs därför frivilliga överenskommelser och avtal.

Till exempel kan det vara nödvändigt att komma överens om hur det s.k. ersättningsfria omprövningsutrymmet ska fördelas mellan olika anläggningar i ett avrinningsområde, eftersom dagens regelverk ger små möjligheter att göra detta inom ramen för en rättslig prövning. En annan fråga är om myndigheterna de facto har möjlighet att fatta bindande beslut om att undanta objekt från framtida omprövning, vilket torde behöva bli fallet vid överflyttning av der ersättningsfria omprövningsutrymmet.

Det kan dock finnas möjligheter att få domstolarna att godta sådana överenskommelser. Ett exempel på detta är omprövningen av tre kraftverk i Harmångersån i Hälsingland, där det ersättningsfria omprövningsutrymmet samlades till det nedersta kraftverket och därigenom skapade förutsättning för en god reproduktion av stigande havsöring (dom från Östersunds tingsrätt, miljödomstolen, den 15 december 2004 i mål nr M 3008-04).

Dokumentation

Rapporter från projektet.

Projekt Bollnäsströmmarna med dokumenten: Utvecklingsidéer, Bedömning av åtgärdsförslag samt Provtappningar augusti 2007.

PM med förslag till prioriteringar och åtgärder (avseende Ljusnan i Hälsingland).